

Fattigt folk, fattigvård och födoråd.

Märk, att 'fattig', 'fattigdom', 'fattig människa', 'brist' m.m. behandlats i frågelistan "fattigdom och rikep dom" samt 'tiggare', 'tiggeri' m.m. i frågelistan "Giva och taga". Frågan om "Samhällsklasser" behandlas i särskild frågelista.

I. Fattigt folk.

1. Har målet någon allmän beteckning, som ungefär motsvarar riksspråkets 'sämre folk, pack, slödder, patrask, pöbel, löst folk, obesuttet folk'? Ex.: byke, börke, bör-lamente, bök, fattig-Per Eriks, fyle, harke, härke, har-yke, hide, hyde, hyske, kåger, lödder, marack, racksto, räk, skäkthfallsbyke, slejte, ty, tyke, tyle. Redogör i detalj för betydelsen av hithörande ord, därvid särskilt beaktande, i vad mån själva egenskapen att ej äga jord avses med ordet!

Beteckning för 'sämre person (ynklig, fattig, obesuttet eller på annat sätt försvarslös eller mindervärdig människa)': brämmare, don, krattlare, lase, löskerkarl, pada, palter, skumpenskod, slase, ståtare (ståterska), tremarkakarl?

Märk, att ord och uttryck, som hänföra sig till klädedräkten (trasrygg), föras till särskild frågelista över detta ämne!

2. Beteckning för 'tillhåll för fattigt eller löst folk': kältringhål, illhide, ulvehi?

3. Anför ord eller uttryck, som belysa den besuttna befolkningens förakt för eller avoghet mot den obesuttna befolkningen! Ex.: lusföda 'den obesuttna, fattiga befolkningen', lusfrö 'fattigmansbarn', lusoffer 'person, som saknar allt människovärde'. Bönders barn äro gudsbarn, men stavkarlsbarn höra den onde till. Det går inte gattinbilla bönder, att torpare värpa ägg.

4. Inhyses (inhysandes): är detta ord levande i målet? Vad menas i målet med att bo inhyses? Finnas andra verbalsammansättningar med inhyses? Ex.: vara inhyses?

Andra beteckningar för 'inhyses': inners (jag bor till inners-vara 'jag bor inhyses')? för 'bo inhyses'. Sitta till hems?

Beteckningar för 'inhysesshjon (inhysing)': bokarl, bredvidfolk, husman, innersfolk, innersvarer, kutur, kyttar, risbyggare, syndersfolk? för 'inhysesfolk': bredveders, bredvedersfolk?

5. Giv alla tillgängliga uppgifter om den fattiga, obesuttna befolkning, som bodde på by-, socken- eller häradsallmänningarna på tån, på gatan! Alltså ex. om bose (bosfolk), flått, flåttare, hästsnottare, kampsnottare, puke, rackare, sockenlapp. Vad vet man om deras sysselsättningar (slakta och flå hästar, avliva hundar och katter, snöpa djur), om deras taxa för olika arbeten, om deras mindervärdighet ("att slå ihjäl en rackare kostar 16 skilling"), om avskyn för dem, om deras onda ögon, hur skeden brännes upp efter dem etc.?

Minns man några namn på hithörande fattigfolk? Ex.: Breingsa, Fibel, Jordkul-Stava, Patron.

Minns man några namn på stugorna? Ex.: Lusasken, Skymundan, Bortom.

6. Beteckning för 'landstrykare (vagabond, luffare)'. Ex.: dalkmät, darjus, drivare, lodare, fare, färre, flackare, kringstrykare, ladare, landsvägare, pankare, pinkare, peskare, rakval, riksrant, räkling, strykel, stryker, travlapp, tråkare, vandringsman, vidfaring, vägapil.

Beteckningar för 'landstrykerska': rackelkona, strykerska? för 'landstrykande pojke': tråkanpojke? för 'landstrykande följe': pinkabyke, rackelpack? för 'indi-

vid, som driver omkring i bygden': bygdastruk, bystryk?

7. Beteckning för 'stryka omkring på vägarna':

räka, skojta, skrulta ikring?

8. Nämn de olika slag av kringvandrande personer, som brukade synas i bygden i gamla dagar, och anför, vad gammalt folk berättar om dem! Ex.: hästhandlare (Malungs-
pojke, hästbytare), skinnare, gårdfarihandlare (gårdfare, marbu, utbo, västgöte, nasare, stenfatgubbe, dalagubbe, dalkare), gesäll (trossokarl), lumpsamlare (fillefude, filleluns, klutare, klutkarl, lasasankare, lummesamlare, lumpefude, paltakrämare), sotare, lapp (renlapp, tegelapp, spålapp), tattare (fant, krämare, kältring, skojare, tater, tåter).

Märk, att tiggare behandlats dels i frågelistan "Handel och livet på färdvägar", dels i frågelistan "Giva och taga", punkt 24!

II. Fattigvård.

Märk, att här uteslutande är fråga om äldre fattigvårdsförhållanden (före 1871 års fattigvårdsförordning)!

9. Finnas några minnen från den tid, då ingen som helst fattigvård fanns inom socknen? Minns man fullkomligt egendomslösa personer, som trots invaliditet eller hög ålder försörjt sig själva. Ex.: Gammelkullan Grund Kerstin från Klitten i Älvdalen var blind och dessutom lam i ena armen. Hon gick mellan byarna i Älvdalen och försörjde sig genom att sticka. Hon stickade med munnen och ena handen. (Dalarna)

10. Beteckningar för 'fattighjon (person, som åtnjuter fattighjälpl)': stackalefolk, stackalehjon, stackare? för 'fattigstuga (fattighus)': armahus, fattighus, kyrko-
hus, stackarehus, stackarestuga? för 'förestånderska på fattighus': regent?

Finns minnen av platser, där fattigstugor stått?

Ex.: Fattigmansbacken i Resele ("där har stått en liten stuga för de fattiga, som prästen skulle beskydda").

Fanns överhuvudtaget i äldre tid någon fattigstuga i socknen (roten)? Om så varit fallet, redogör för gammalt folks berättelser om dess yttre och inre samt om livet i den! Förekom det, att fattigstugan var sammanbyggd med skolan? Vad slags människor voro intagna på fattighuset: gamla? invalider? sjuka? vansinniga? brottslingar? tiggare? barn? tattare? rackare (hästflåare)?

11. Finns något minne av den urgamla uppfattningen, att varje släkt borde underhålla sina fattiga?

12. Finns något minne av, att byn utövat fattigvård i någon form? Fattigklubba? Hur användes den?

13. Är rote i betydelsen 'fattigrote' känt inom socknen? Hur stort område hörde till den ena eller andra roten (en by, flera byar, en herrgård etc.)?

Beteckning för 'underhållas av en fattigrote': gå på rote(n), gå fargangs, gå manmellan? för 'person, som underhålls av roten': dygnhjon, rothjon, rotgubbe, rotekarl, rotegumma, rotakäring?

Anför andra hithörande ord! Ex.: rotfattig 'så fattig, att man måste gå på roten'; rotegång.

Anför gammalt folks berättelser om, hur rotens underhåll av sina fattiga var anordnat! Hade roten något gemensamt förråd för detta ändamål (rotésäd)? Hur var antalet dygn, under vilka man skulle underhålla rotehjonet, fördelat på gårdarna? Fanns s.k. nödfallsrote? Hur skedde förflyttningen av sådana rotehjon, som ej kunde gå själva (ex.: medar under sängarna)? Vilka ägodelar brukade ett rotehjon föra med sig (ex. en kista, en säck och en potta)? Var det endast de, som ej gingo bort vid fattigauction, vilka fingo gå på roten? Beskriv fattigauctionernas anordning!

14. Beteckning för 'fattighjon, som underhålls av socknen': sockenfattig, sockenkäring?

Redogör för socknens vård av sina fattiga under tiden före inrättandet av för hela socknen gemensamt fattighus!

Förekom sådan anordning, att fattighjonen dygnvis underhölls av de jordägande i socknen? Ex. på hithörande ord: dygnhjon, dygn-när-var 'fattighjon, som i tur och ordning underhålles av jordägarna i socknen'; gå_på socknen; gå sockengång; fattigklubba; sängkorg (av pärt flätad säng, avsedd för fattighjon och tiggare; även kallad lusask).

Förekom utdelning av livsmedel ur socknens förråd till de fattiga? Ex. på hithörande ord: fattigdel 'utdelning till de fattiga i socknen', fattigmagasin 'sockenmagasin, innehållande livsmedel för de fattigas räkning', fattigråg 'av gårdarna till sockenmagasinet inlevererad råg'.

Förekom utdelning av livsmedel åt fattiga skolbarn? Ex.: Skolmästaren i Åsen, Älvdalen, delade ut bröd och strömming åt fattiga barn i skolan (Dalarna). "När vi gick i skolan, hade vi en skäppa havre tre gånger på året" (Västergötland).

Förekom utackordering av fattighjon? Användes härvid den formen, att hjonet auktionerades bort åt den lägstbjudande? Ex. på hithörande ord: utlejd 'utackorderad' (om fattighjon).

Förekom i äldre tid någonsin penningunderstöd till de fattiga? Ex. på hithörande ord: fattigdel 'fattigunderstöd', fattigkassa, fattigpenningar.

15. Finnas några minnen av kyrkans välgörenhet i äldre tid? Ex. på hithörande ord: fattig-gubbe; fattigstock; Lasarus 'fattigbössa i eller vid kyrkan'; kyrkfattig 'som åtnjuter fattigunderstöd ur kyrkkassan'.

Finns något minne av de helgeandshus och hospital, i vilka kyrkan fordom mottog gamla, sjuka, lama, lytta, värnlösa barn, sinnessjuka personer m.m.? Ex. på hithörande ord: spetal, spetalshjon, spetalspräst.

16. Finnas minnen av icke kyrkligt betonad, men dock på fast tradition fotad välgörenhet mot fattiga? Ex. på hithörande ord: fängta 'vid inträffad olycka eller tillfälligt behov gå från gård till gård och insamla frivilliga gåvor av pengar och hö m.m.' (anses ej likvärdigt med tiggeri), springa med fyrskäften 'med en påse hos grannar insamla allmosor', fattigmatskott 'sammanskott av mat åt någon fattig', ta opp julamat, ta opp påskamat?

IV. Födoråd.

17. Beteckningar för 'livstidsunderhåll åt den, som avstår en gård': födoråd, fördel, förgånga, sytning, syte, undantag?

Finns särskild beteckning för 'underhåll (livstidsränta) åt den, som åt annan avstått sin förmögenhet': lefsion?

18. Beteckningar för att 'sitta på undantag': hä förmåner? för 'underhållas av flera, i olika gårdar boende barn, bland vilka man skiftat sin egendom': fara mellan barnen? för 'lämna ifrån sig sin egendom för att få underhåll till döddagar': fläckföra sig? för 'giva underhåll till döddagar åt den, vars egendom man fått övertaga': syta ihjäl?

Giv exempel på längden av den tid, under vilka gamla, som "foro mellan barnen", vistades hos varje barn!

Exempel på talesätt rörande behandlingen av undantagsfolket (t.ex. barnbröd är hårt att äta).

19. Beteckningar för 'undantagsfolk (födorådsfolk)': kammars, lillstuvufolk, lillstugupack? för 'födorådstagare': födorådshjon, lillstugubo, lillstugare, mat, sytnings-tagare? för 'manlig födorådstagare': förmånsgubbe, gårdman, kammarfar, spisgubbe, undantagsgubbe, undantagsman? för 'kvinnlig födorådstagare': förmånskäring, lillstugumor, spisgumma, spiskäring, undantagskäring, undantagskvinna?

20. Beteckning för 'stuga på gården, i vilken undantagsfolket bor': gammelmansstuva, lillstuga, undantagsstuga?

21. Förekom det, att födorådstagaren behöll någon mindre del av gården eller lösöret? Ex. på hithörande ord: lillstuvugärda 'potatisland eller äng åt undantagsfolket', lillstuvuko 'undantagsfolkets ko'.
